

Oikeus tietoon

Helsingin keskustakirjasto Oodi hyvinvointiyhteiskunnan infrastruktuuriliittymänä

Susanna Santala

doi.org/10.23995/tht.115725

Helsingin keskustakirjasto Oodi (2012–2018) on kaupungin uusi maamerkki, suomalaisen nykyarkkitehtuurin merkkiteos keskellä uudistuvaa metropolialuetta. Se on myös kaupungin keskeinen infrastruktuuriliittymä, joka mahdollistaa kuntalaisille suunnattujen monipuolisten palveluiden hyödyntämisen.

Rakennustaiteellisen arvon ohella keskustakirjastoa tulisi siksi tarkastella myös hyvinvointiyhteiskunnan infrastruktuurina. Vaikka infrastruktuuri mielletään arkipuheessa usein liikenne- ja viestintäjärjestelmien sekä sähkö- ja viemäriverkostojen kaltaisiksi rakenteiksi, infrastruktuurin tarkempi määritelmä kattaa myös sairaaloiden, koulujen ja kirjastojen kaltaisia instituutioita sekä niiden ylläpidon edellyttämää tietoa. Viimeaikaisessa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota rakennuksiin terminaaleina, erilaisten palveluiden liittyminä sekä infrastruktuurin, maiseman ja arkkitehtuurin muodostamina päällekkäisinä verkostoina. Hallinnantutkimuksen näkökulmasta kirjastojen kaltaiset infrastruktuuriliittymät mahdollistavat hyvinvointiyhteiskunnan palveluiden hyödyntämisen ja samanaikaisen poliittisen subjektinmuodostuksen, kansalaisten etäältä ohjaamisen. Tämä artikkeli käsittelee Arkkitehtitoimisto ALAn suunnittelemaa Oodia hyvinvointiyhteiskunnan viitekehyksessä, infrastruktuurintutkimuksen ja hallinnantutkimuksen näkökulmista. Artikkelin keskeisen tutkimusaineiston muodostavat ALAn osakkaiden haastattelut.

Avainsanat: Arkkitehtitoimisto ALA, Helsingin keskustakirjasto Oodi, nykyarkkitehtuuri, kirjastoarkkitehtuuri, infrastruktuurintutkimus, hallinnantutkimus

Kuva 1. Arkkitehtitoimisto ALAn suunnittelema Helsingin keskustakirjasto Oodi valmistui vuonna 2018. Kuva: Tuomas Uusheimo, kaikki oikeudet pidätetään.

Helsingin keskustakirjasto Oodi (2012–2018) on kaupungin uusi maamerkki ja suomalaisen nykyarkkitehtuurin merkkiteos keskellä uudistuvaa metropolialuetta. Oodi on myös kaupungin keskeinen infrastruktuuriliittymä, joka mahdollistaa kuntalaisille suunnattujen monipuolisten palveluiden hyödyntämisen. Oodin kiistattoman rakennustaiteellisen arvon ohella keskustakirjastoa tulisi siksi tarkastella myös hyvinvointiyhteiskunnan infrastruktuurina.

Vaikka arkipuheessa infrastruktuuri mielletään usein liikenne- ja viestintäjärjestelmien sekä sähkö- ja viemäriverkostojen kaltaisiksi rakenteiksi, on huomattava, että infrastruktuurin tarkempi määritelmä kattaa myös sairaaloiden, koulujen ja kirjastojen kaltaisia instituutioita sekä niiden ylläpidon edellyttämää tietoa. Infrastruktuuri tarkoittaa toimivan yhteiskunnan perustan rakentavia laitoksia, palveluita ja

verkostoja sekä niiden muodostamia sosiaalis-teknisiä instituutioita ja laajoja teknologisia systeemejä.¹ Tämänkaltaisen, usein huomaamaton infrastruktuuriarkkitehtuuri takaa alueiden toimivuuden sekä palveluiden ja tavaroiden aukottoman kiertokulun. Se rakentaa liittymiä tuotannon ja kulutuksen, jakelun ja liikenteen

1 Alun perin infrastruktuuri oli sodankäyntiin liittyvä termi, joka viittasi pysyviin, lentotukikohtien kaltaisiin installaatioihin. Paul N. Edwardsin esittämän määritelmän mukaisesti infrastruktuuri merkitsee liikenne- ja viestintäjärjestelmien, sähkö- ja viemäriverkostojen sekä koulujen, postien ja sairaaloiden kaltaisia, yhteiskuntaa ylläpitäviä ja ympäristöä kontrolloivia verkostoja, palveluita, laitoksia ja järjestelmiä. Paul N. Edwards, "Infrastructure and Modernity: Force, Time and Social Organization in the History of Sociotechnical Systems," in *Modernity and Technology*, eds. Thomas J. Misa, Philip Brey & Andrew Feenberg (Cambridge, MA: MIT Press, 2003), 185–225; Brian Larkin, "The Politics and Poetics of Infrastructure," *Annual Review of Anthropology*, vol. 42 (2013): 327–43.

sekä koulutuksen ja hyvinvointipalveluiden verkostoissa.²

Keskustakirjastojen ohella esimerkiksi monimuotoiset oppimiskeskukset sekä liikenteen, asumisen ja palveluiden solmukohtina toimivat hybridirakennukset muodostavat keskeisiä liittymiä hyvinvointiyhteiskunnan infrastruktuurissa. Viimeaikaisessa tutkimuksessa onkin kiinnitetty entistä enemmän huomiota rakennuksiin terminaaleina, erilaisten palveluiden liittymänä,³ sekä infrastruktuurin, maiseman ja arkkitehtuurin päällekkäisinä verkostoina.⁴ Hallinnantutkimuksen näkökulmasta kirjastojen kaltaiset infrastruktuuriliittymät mahdollistavat hyvinvointiyhteiskunnan palveluiden hyödyntämisen ohella myös poliittisen subjektinmuodostuksen, kansalaisten etäältä ohjaamisen.⁵

Tämä artikkeli tarkastelee Arkkitehtitoimisto ALAn suunnittelemaa Oodia hyvinvointiyhteiskunnan viitekehyyksessä, infrastruktuurintutkimuksen ja hallinnantutkimuksen näkökulmista.⁶ ALAn tuotanto tarjoaa erinomaisen lähtökohdan tämänkaltaiselle lähestymistaval-

le, sillä Helsingin keskustakirjasto Oodin lisäksi toimisto on suunnitellut Helsinki-Vantaan lentoaseman laajennuksen (2017–2021), Saukonlaiturin maisemallisen pysäköintilaitoksen Helsingin Jätkäsaaren asuinalueella (2016–2021) sekä Länsimetron asemien arkkitehtuuria (2009–). Artikkelin keskeisen tutkimusaineiston muodostavat ALAn osakkaiden Juho Grönholmin, Antti Nousjoen ja Samuli Woolstonin haastattelut vuodelta 2019. Rakennuksen arkkitehdit kuvailevat Oodia käyttöliittymäksi, paviljongiksi kirjastolaitoksen ja kaupunkikulttuurin kohtaamiselle,⁷ mikä osaltaan tukee tutkimukseni keskeistä argumenttia Oodista liittymänä hyvinvointi-infrastruktuurissa.

Kirjasto hyvinvointivaltion palveluliittymänä

Pohjoismaisen hyvinvointivaltion infrastruktuurin perustan muodostavat ihanteet ilmaisesta, korkealuokkaisesta koulutuksesta ja terveydenhuollosta sekä hyvinvointipalveluiden ja tiedon yhdenvertaisesta saavutettavuudesta. Hyvinvointipalveluita tarjoavat rakennukset toimivat infrastruktuurin liittymänä, joiden kautta kansalainen voi esimerkiksi käyttää lääkäripalveluita, kouluttautua ja kehittää kansalaistaitojaan.

Martin Pawley on esittänyt, että liikenneterminaalien ohella monenlaiset rakennukset toimivat eräänlaisina terminaaleina, jotka mahdollistavat kytkeytymisen yhteiskuntaa palveleviin tiedon ja palveluiden verkostoihin. Arkkitehtuuria tulisi hänen mukaansa arvioida suhteessa rakennuksen toiminnallisuuteen modernia elämää ylläpitävissä kommunikaation ja jakelun verkostoissa.⁸ Oodi muodostaa tämänkaltaisen keskeisen terminaalirakennuksen hyvinvointi-infrastruktuurissa. Oodin tiloissa on mahdollista muun muassa lukea, lainata kirjoja ja muuta

- 2 Susanna Santala, "Symbolinen solmukohta: Viljo Revellin Toronton kaupungintalo hyvinvointivaltion infrastruktuurina," teoksessa *Ikkunalla: Näkymiä sukupuoleen, tilaan ja aikaan, Kirsi Saarikankaan juhla kirja*, toim. Julia Donner, Hanna Johansson & Emma Lilja, Taidehistoriallisia tutkimuksia 51 (Helsinki: Taidehistorian seura, 2020), 86–101.
- 3 Martin Pawley, *Terminal Architecture* (London: Reaction Books, 1997); katso myös Jesse LeCavalier, *The Rule of Logistics: Walmart and the Architecture of Fulfillment* (Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 2016).
- 4 Katso erityisesti Stephen Graham & Simon Marvin, *Splintering Urbanism: Networked Infrastructure, Technological Mobilities and the Urban Condition* (London and New York, NY: Routledge, 2001).
- 5 Michel Foucault, "Governmentality," in *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*, eds. Graham Burchell, Colin Gordon & Peter Miller (Chicago, IL: University of Chicago Press, 1991), 87–104.
- 6 Artikkelin perustuu Arkkitehtitoimisto ALAn osakkaiden Juho Grönholmin, Antti Nousjoen ja Samuli Woolstonin haastatteluihin joulukuussa 2019. Kiitos kaikille rakennusvierailut sekä keskustelut mahdollistaneille ihmisille ja erityiskiitos PR- ja vientipäällikkö Essi Rautiolalle.

- 7 Kirjoittajan haastattelu Arkkitehtitoimisto ALAn osakkaiden kanssa, 13.12.2019.
- 8 Pawley, *Terminal Architecture*, 97.

materiaalia, käyttää tietoverkkoja, hakea tietoa, osallistua kuntalaisille suunnattuun toimintaan sekä käyttää monenlaista tekemistä ja oppimista mahdollistavia laitteita.

Samalla Oodi on osa Töölönlahden maisemallista kokonaisuutta eli puistoalueiden, arvotalojen, liikenneverkostojen ja kunnallispalveluiden keskittymää, jossa arkkitehtuurin, infrastruktuuriverkostojen ja maiseman väliset rajat eivät ole selkeästi määriteltävissä. Stephen Graham ja Simon Marvin ovatkin ehdottaneet, että infrastruktuurin lävistämiä urbaaneja maisemia tulisi tarkastella kokonaisuuksina, erilaisten toisistaan riippuvaisten verkostojen limittyvinä kerrostuksina.⁹ Silloin Töölönlahden alue on luettavissa ratapihan ja katuverkoston sekä vesi-, viemäri-, sähkö- ja kaapeliverkkojen muodostaman kunnallistekniikan lävistämänä maisemana, jonka tunnistettavia arkkitehtonisia elementtejä ovat muun muassa Oodi, Musiikkitalo, Nykyaiteen museo Kiasma, Finlandia-talo, Sanoma-talo, Päärautatieasema sekä Eduskuntatalo. Nämä rakennukset ovat myös tieto-, liikenne-, kulttuuri- ja kansalaispalveluita tarjoavia terminaaleja hyvinvointivaltion infrastruktuurissa.

Infrastruktuuriliittymillä on keskeinen rooli myös hyvinvointivaltion hallintamentaliteetin näkökulmasta. Michel Foucault'n mukaan hallintamentaliteetti tarkoittaa hallinnan tapaa oikeuttaa miten se representoi todellisuutta ja vaikuttaa siihen. Samalla se merkitsee erilaisia hallinnan teknologioita yhdistävää aparattia, jonka avulla todellisuus tuodaan hallinnan piiriin.¹⁰ Nikolas Rose määrittää hallinnan teknologioiksi muun muassa lailliset, arkkitehtoniset, ammatilliset, hallinnolliset, taloudelliset ja

tuomitsevat rakenteet, laskennalliset, tutkivat ja arvioivat tekniikat sekä kyselyiden, kaavioiden ja tilastojen kaltaiset välineet, joiden avulla yksilöiden ja organisaatioiden toimintaa voidaan ohjata auktoriteetin kriteereiden mukaisesti.¹¹

Hallintamentaliteettiin liittyy olennaisesti myös käsitys hallittavasta alueesta valtiona, hallinnan kohteista yhteiskunnan muodostavana väestönä, subjekteina ja kansalaisina sekä ajatus hallinnasta jatkuvana järjestymisen prosessina. Hallinnan teknologioiden avulla kansalaisia ohjataan etäältä itsensäateleviksi mutta samalla ohjaavaa hallintajärjestelmää kyseenalaistaviksi subjekteiksi.¹² Hyvinvointivaltiossa poliittinen subjekti on lisäksi kansalainen, jolla on oikeus sosiaaliturvaan, terveydenhuoltoon ja koulutukseen hänelle asetettujen kansalaisvelvollisuuksien vastikkeena.¹³

Suomalaista hyvinvointivaltiota on rakennettu 1900-luvulla keynesiläisen kansallisen hyvinvointivaltion periaatteiden mukaisesti päällekkäisinä infrastruktuuriverkostoina. Niissä erilaiset hyvinvointiin liittyvät, sairaaloiden, kirjastojen, koulujen, terveysasemien ja kulttuurilaitosten kaltaiset rakennukset muodostavat solmukohtia kansalaisille suunnattujen palveluiden verkostoissa. Kaikki ne osaltaan tähtäävät mark-

9 Graham & Marvin, *Splintering Urbanism*.

10 Foucault esitti käsitteen vuoden 1978 luentosarjassaan "Security, Territory, Population." Michel Foucault, *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France, 1977-78*, ed. Michel Senellart, English series ed. Arnold I. Davidson, trans. Graham Burchell (Houndmills and New York, NY: Palgrave Macmillan, 2004); Foucault, "Governmentality," 87–104.

11 Nikolas Rose, "Governing 'Advanced' Liberal Democracies," in *Foucault and Political Reason: Liberalism, Neo-Liberalism and Rationalities of Government*, eds. Andrew Barry, Thomas Osborne & Nikolas Rose (Chicago, IL: University of Chicago Press, 1996), 37–64, erityisesti 42.

12 Foucault, "Governmentality," erityisesti 98–104; Nikolas Rose, "Governing 'Advanced' Liberal Democracies," 42. Katso myös Nikolas Rose, Pat O'Malley & Mariana Valverde, "Governmentality," *Annual Review of Law and Social Science*, vol. 2 (2006): 83–104.

13 Rose, "Governing 'Advanced' Liberal Democracies," 48–49. Hyvinvointivaltion kansalaisuus perustuu T. H. Marshallin esittämän mallin mukaisesti sosiaaliseen kansalaisuuteen, erotuksena vapauksien ja poliittisten oikeuksien kautta määrittävään kansalaisuuteen. Sosiaaliset oikeudet sisältävät mm. oikeuden työhön, sosiaaliturvaan ja tasalaatuisiin hyvinvointipalveluihin. Derek Heater, *What is Citizenship?* (Cambridge, MA: Polity, 1999), 4–35.

kinatalouden luomien epäkohtien kompensoimiseen. Talous- ja sosiaalipolitiikan keinoin ne jakavat taloudellisen kasvun tuomaa hyvinvointia koko kansallisvaltion alueelle.¹⁴

Arkkitehdeilla on ollut merkittävä rooli hyvinvointivaltion infrastruktuurin muodostumisessa. Julkisista rakennushankkeista järjestettyjen suunnittelukilpailujen tuloksena arkkitehdit ovat rakentaneet Meilahden kansakoulun (Viljo Revell ja Osmo Sipari, 1949–1953) kaltaisia, korkealuokkaisia rakennuksia, jotka toimivat liittyminä kansalaisille suunnattuihin palveluihin. Lisäksi he ovat toimineet tuotannon, hallinnon, asumisen, vapaa-ajan sekä liikenteen sektoreihin funktionaalisesti jäsenneen mutta kattavan infrastruktuuriverkoston samanaikaisesti yhdistämän kaupungin suunnittelijoina.¹⁵ Hyvinvointivaltion infrastruktuuriarkkitehtuuri tiivistyy sellaisissa rakennuksissa kuin Lastensairaala (Elsi Borg, Otto Flodin ja Olavi Sortta, 1948) ja Töölön kirjasto (Aarne Ervi, 1963–1970).

Erityisesti toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina keynesiläisen kansallisen hyvinvointivaltion ideaali ohjasi mittavien infrastruktuurihankkeiden rakentamista. Neil Brennerin tilaliseksi keynesiläisyydeksi nimeämän strategian mukaisesti valtio rahoitti kapitalista kehitystä

ylläpitäviä infrastruktuuriprojekteja ja tuotantjärjestelmiä, jotka ulotettiin kasvukeskuksista myös vähemmän kehittyville alueille tasalaatuisen hyvinvoinnin ja taloudellisen kasvun tuottamiseksi. Esimerkiksi terveyskeskuksista, kouluista ja liikenneväylistä koostuvan infrastruktuurin avulla kansalaisille tarjottiin säänneltyjä, luotettavia ja standardisoituja palveluita sijainnista riippumatta.¹⁶

Nykyarkkitehtuurin hybridirakennukset – eli toimistojen, asuntojen, liikenteen, kunnallisten ja kaupallisten palveluiden sekä julkisten ja yksityisten tilojen keskittymät kuten Wood City (Anttinen Oiva Arkkitehdit, 2012–2021) tai monimuotoiset oppimiskeskukset kuten Väre (Verstas Arkkitehdit, 2013–2018) – muodostavat jatkumon hyvinvointivaltion arkkitehtoniselle infrastruktuurille. Väre on oivallinen esimerkki hybridirakennuksesta, joka koostuu Aalto-yliopiston opetustiloista, opiskelijoiden yhteisöllisistä tiloista, työtiloista, gallerioista sekä palveluita tarjoavista ravintoloista ja kaupoista. Siihen liittyy myös Arkkitehtitoimisto ALAn ja Esa Pirosen suunnittelema Cor-ten teräspintojen, harmaan graniitin, patinoidun kuparin ja tarkkaan harkittujen näkymien määrittämä Aalto-yliopiston metroasema (2009–2017) sekä aseman maanalainen yhdyskäytävä ja origamimainen sisäänkäyntipaviljonki Tietotiellä. ALA ja Esa Piironen ovat suunnitelleet myös klinisten toimistotornien keskelle sijoittuvan, moniulotteisista teräs-, lasi- ja kivipinnoista tunnistettavan Keilaniemen metroaseman (2009–2017), joka tulee niin ikään sulautumaan sen ympärille rakennettavaan asuin- ja toimistotalojen keskittymään.¹⁷

14 Pohjoismainen hyvinvointivaltio ja sen tunnetuin mallinnus eli ruotsalainen kansankoti eroavat oleellisesti muista hyvinvointivaltion malleista. Pohjoismaiden sosiaalidemokraattinen hyvinvointivaltio perustuu mittaviin tulonsiirtoihin sekä keskushallinnon takaamiin ja kuntien tarjoamiin laajoihin hyvinvointipalveluihin. Sen sijaan esimerkiksi anglosaksisessa hyvinvointivaltiossa sosiaalimenojen osuus bruttokansantuotteesta on pienempi, verokanta ja tulonsiirrot alhaisempia ja hyvinvointipalvelujen tuotantovastuu osin yksityisillä toimijoilla. Konservatiivisessa mallissa puolestaan korostuu perhekeskeisyys sekä yritysten ja hyväntekeväisyysjärjestöjen vastuu sosiaalietuuksista. Bob Jessop, *The Future of Capitalist State* (Cambridge, MA: Polity, 2002), 55–62.

15 Modernin kaupunkisuunnittelun ideaalista tarkemmin katso *The Athens Charter*, originally published in 1943 as *La Charte d'Athenes*, trans. Anthony Eardley (New York, NY: Grossman Publishers, 1973).

16 Neil Brenner, *New State Spaces: Urban Governance and the Rescaling of Statehood* (Oxford: Oxford University Press, 2004), erityisesti 116–117, 127–137.

17 Rakenteilla ovat myös ALAn suunnittelemat Espoonlahden, Kivenlahden ja Soukan metroasemat, jotka valmistuvat vuonna 2022.

Kuva 2. Arkkitehtitoimisto ALA, Saukonlaiturin pysäköintilaitos, havainnekuva, kaikki oikeudet pidätetään.

Metroasemien päälle on muuallakin rakennettu hybridirakennuksia, joissa sijaitsee kaupallisia ja kunnallisia palveluita, työpaikkoja ja asuntoja sekä yksityisiä ja yleisiä tiloja. Ne toimivat asuinalueiden palveluiden terminaalirakennuksina, maamerkkeinä ja pisteinä kartalla, jotka auttavat navigoimaan metropolialueella. Ne ovat arkkitehtuuria, jonka ali kuljetaan metrojunassa tai jonka kautta saavutaan tietylle asuinalueelle tai tiettyyn palveluiden keskittymään. Hybridirakennukset luovat alueen identiteettiä, mutta samalla ne toimivat hyvinvointiyhteiskunnan infrastruktuuriverkoston liittyminä, jotka mahdollistavat erilaisten palveluiden saatavuuden.

Hybridirakennuksiin liittyy myös maisemaa luova ulottuvuus, sillä usein niissä käytetään aaltoilevien puupintojen kaltaisia orgaanisia materiaaleja ja muotoja sekä viherkattoja, jotka muodostavat maisemallisia, teknologisten verkostojen läpäisemiä kerroksellisia kokonaisuuksia.¹⁸ Arkkitehtitoimisto ALAn suunnittelema

Saukonlaiturin pysäköintilaitos on erinomainen esimerkki tämänkaltaisesta maisemallisesta infrastruktuuriarkkitehtuurista, jossa rajapinta arkkitehtuurin, infrastruktuurin ja maiseman välillä on vaikeasti määriteltävissä. Rakennuksen terassoitu sisäänkäynti muodostaa rantavehjän elävöittämiä hiekkasärkkämäisiä alueita asukkaiden iloksi. Poltetuista savitangoista rakentuva julkisivu viittaa puolestaan maan segmentteihin, täytömaalle rakentuneen asuinalueen alle hautautuneeseen Saukon saareen. Asuinkorttelien keskellä sijaitsevan betonirakenteisen pysäköintitalon suhteellinen keveys, massoittelu ja maisemallinen laatu antavat infrastruktuurille uudenlaisen näkyvyyden ja arkkitehtonisen muodon kaupunkirakenteessa.

Kirjastolaitoksen muutos lukusalista makerspace-tilaksi

Kirjastolaitoksen kehitys on yksi esimerkki keynesiläisen kansallisen hyvinvointivaltion rakennusprojektista. Kansan sivistäjänä toimiva kirjasto on vastannut muuntuvan yhteiskun-

18 Katso Antoine Picon, "Anxious Landscapes: From the Ruin to Rust," *The Grey Room* 01 (Fall 2000): 63–84.

nan tarpeisiin, ja sen kautta väestöä on ohjattu etäältä hyvinvointivaltion ihannekansalaisiksi ja poliittisiksi subjekteiksi. Kirjastolaitos on päivitetty 2000-luvulla sen tarjoaman tiedon ja palveluiden osalta, sillä kansalaistaitojen käsite on laajentunut kattamaan runsaan kirjon erilaisia taitoja. Keskeisinä ihanteina nykyaikaisen kirjaston toiminnassa ovat vuorovaikutus, moniarvoisuus ja aktiivinen kansalaisuus. Kirjastorakennuksissa tämä näkyy erilaisten kansalaistaitojen oppimiseen ja vuorovaikutukseen tarkoitettuina makerspace-tiloina eli verstaas-, työskentely- ja tapahtumatiloina. Lisäksi kirjastot sijoittuvat usein samaan rakennukseen muiden kaupallisten tai kunnallisten palveluiden kanssa. Helsingin keskustakirjasto Oodin kaltainen nykykirjasto ei ole ainoastaan kirjojen lainaamiseen, lukemiseen, varastoimiseen ja käsittelyyn keskittyvä laitos vaan aktiivisen kansalaisuuden edellyttämää tietoa, palveluita ja työkaluja tarjoava terminaalirakennus. Oodin erityisyys korostuu, kun rakennusta tarkastellaan suhteessa kirjastolaitoksen kehitykseen lukusalista makerspace-tilaksi.

Suomen kirjastolaitoksen toimintaedellytykset on määritelty kattavasti kirjastolaissa, joka edellyttää kirjastojen tukevan demokratiaa, elinikäistä oppimista ja aktiivista kansalaisuutta. Lain lähtökohtina ovat yhteisöllisyys, moniarvoisuus ja kulttuurinen moninaisuus. Valistuksen ajalta periytyvän ideaalin mukaisesti kirjastojen tavoitteena on edistää tiedon saatavuutta ja käyttöä, lukemiskulttuuria ja monipuolista lukutaitoa sekä väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen, kulttuuriin ja osaamisensa kehittämiseen.¹⁹ Kirjastolaitos on myös osa sosiaalisteknisten suhteiden, hallinnan teknologioiden ja diskursiivisten strategioiden muodostamaa aparattia, jonka avulla todellisuus tehdään hallittavaksi ja hyvinvointivaltion kansalaisista muokataan itsehallinnoivia ja itsesääteleviä poliittisiä subjekteja.²⁰

19 Laki yleisistä kirjastoista (1492/2016), luettu 13.9.2021, <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161492>.

20 Foucault, "Governmentality," 87–104.

Kirjastolaitoksella on Suomessa pitkä perinne kansan sivistäjänä. Kirjastoverkosto on kattava ja kirjastojen määrä huomattava väestöön suhteutettuna. Monet kirjastoistamme ovat myös rakennustaiteellisesti arvokkaita, ansioituneiden arkkitehtien suunnittelemissa rakennuksissa. Kirjastoarkkitehtuurin kehityksen ja Oodin sijainnin kannalta merkittävien kirjastojen joukkoon kuuluvat Suomen vanhimpiin kirjastorakennuksiin lukeutuva Helsingin kansankirjaston talo Rikhardinkadulla (Theodor Höijer, 1881) sekä niin ikään tunnelmaltaan erityinen modernin arkkitehtuurin taidonnäyte Töölön kirjasto (Aarne Ervi, 1963–1970). Anni Vartolan mukaan merkittävimmät kirjastorakennuksemme ilmentävät oman aikakautensa ihanteita niin arkkitehtuurinsa kuin kirjaston toimintaedellytyksien ja palveluidenkin osalta.²¹

Kirjastojen tilaohjelma on 1900-luvulla muuttunut siten, että kirjahyllyjen reunustamalta lainaustiskiltä keskeisesti hallittu suuri lukusali on laajentunut erilaisten kirjakokoelmien, lukusalien, työtilojen, lasten lukunurkkausten ja esimerkiksi tietokonehuoneiden monitasoiseksi kokonaisuudeksi. Samanaikaisesti kirjastot ovat siirtyneet kaupungin keskustoista ensin lähiöihin ja sitten paikkoihin, joissa ihmiset viettävät eniten aikaansa eli ostoskeskuksiin ja monitoimikeskuksiin. Niissä kirjaston palvelut limittyvät muihin kunnan tarjoamiin palveluihin ja sijoittuvat samaan rakennukseen kauppojen, kulttuurilaitoksen, koulun, päiväkodin tai terveyskeskuksen kanssa.²²

Esimerkkeinä eri aikakausien kirjastoista mainittakoon Tampereen kirjastotalo (Jussi ja Toivo Paatela, 1925), jonka kaltaiset 1900-luvun al-

21 Vuonna 2017 Suomessa oli 719 kirjastoa. Anni Vartola, "Julkiset kirjastot ja kirjastoarkkitehtuuri 1900-luvun jälkipuolella," luettu 28.4.2020, https://www.museovirasto.fi/uploads/Kulttuuriymparisto/Kulttuurirakennukset/Julkiset_kirjastot_ja_kirjastoarkkitehtuuri.pdf.

22 Vartola, "Julkiset kirjastot ja kirjastoarkkitehtuuri 1900-luvun jälkipuolella;" Ilkka Mäkinen, toim., *Yleisten kirjastojen historia* (Helsinki: BTJ Kustannus, 2009).

Kuva 3. Arkkitehtitoimisto ALA, Helsingin keskusta-kirjasto Oodi, toisen kerroksen Kaupunkiverstas. Kuva: Iwan Baan, kaikki oikeudet pidätetään.

kupuolen kirjastot olivat kaupungin keskeiselle tontille sijoitettavia julkisia arvorakennuksia. Niiden sisätiloja hallitsivat juhlava lainaussali, kirjavarasto sekä lukusali. Kunnallisten kirjastojen rakentaminen vauhdittui, kun kirjastojen tehtävät määriteltiin kattavasti vuoden 1928 kansankirjastolaissa. Erityisesti toisen maailmansodan jälkeen 1950-luvulla rakennettiin runsaasti kirjastoja, jotka sijoitettiin kehittyvien kunnallispalveluiden ja esimerkiksi kansakoulun tai kunnantalon yhteyteen Sänätsalon kunnankirjaston (Alvar Aalto, 1952) tapaan.²³

Vuoden 1961 uusi kirjastolaki jakoi kirjastot edelleen paikallisiin ja maakuntakirjastoihin ja eritteli niiden tehtävät ja valtionavustusosuudet. Kasvavissa kaupungeissa rakennettiin entistä enemmän myös asuinalueille sijoitettavia sivukirjastoja. 1970-luvulle tultaessa kirjastorakennuksen ihannetta määritteli olohuonemaisuus, rakennuksen muunneltavuuden mahdollistava moduulimitoitus sekä ajatus avoimesta kirjastomaisemasta. Kirjastoista tuli naapurustojen keskeisiä ajanviettopaikkoja. Seuraavalla vuosikymmenellä uusittu kirjastolaki ja valtionapu-

politiikka johtivat arkkitehtuuriltaan hyvinkin monimuotoisten kirjastojen runsaaseen rakentamiseen. Helsingin Pasilan pääkirjaston (Kaarlo Leppänen, 1986) tapaan niiden tilaohjelmaan kuului lainausosastojen ja lukusalien lisäksi musiikkihuone, lukunurkkauksia, näyttelytila, auditorio ja kahvila. Kirjastojen tarjoamat palvelut monipuolistuivat entisestään 1990-luvulla, kun lainaussaleihin sijoitettiin asiakkaiden käyttöön tarkoitettuja tietokoneita ja kirjastojen lainausvalikoimat laajenivat muun muassa elektronisiin aineistoihin ja harrastevälineisiin.²⁴

Oodi asettuu näiden kirjastorakennusten jatkumoksi edustaen oman aikansa ihanteellista kirjastoa. Oodin tilaohjelma ilmentää ajatusta uudenlaisesta keskustakirjastosta, jonka keskiössä ovat kirjavarastojen sijaan erilaiset yhteisölliset toiminnot ja maker-kulttuuri eli värkkääminen. Nykykirjastot tarjoavat palveluita, joita ei aikaisemmin ole liitetty kirjastoihin. Kirjastot ovat ennemminkin käyttöliittymiä, jotka vastaavat yhteiskunnan muuntuviin työnteon, oppimi-

23 Vartola, "Julkiset kirjastot ja kirjastoarkkitehtuuri 1900-luvun jälkipuolella."

24 Vartola, "Julkiset kirjastot ja kirjastoarkkitehtuuri 1900-luvun jälkipuolella;" Mäkinen, *Yleisten kirjastojen historia*.

sen, tekemisen ja viihtymisen malleihin.²⁵ Ne tukevat teknologian mahdollistamia uudenslaisia yhdessä tekemisen tapoja ja tarjoavat mahdollisuuden etätöypäivään julkisessa tilassa. Oodi on hyvinvointiyhteiskunnan vastaus uudistuviin tilatarpeisiin. Hiljaisen kirjaston sijaan se on kansalaisille suunnattu, kaupungin keskustassa sijaitseva olohuone ja monenlaista tekemistä mahdollistava tila.

Kirjastoihin sijoittuvalla maker-kulttuurilla on kuitenkin 1800-luvulle ulottuva perinteensä. Historioitsijat ajoittavat sen alun vuoteen 1821, jolloin Mechanics' Institute Skotlannissa perusti aikuiskoulutustilan sisältävän kirjaston Edinburghiin. Yhdysvalloissa Gowanda Ladies Social Society kokoontui New Yorkin osavaltiossa vuodesta 1873 alkaen juomaan teetä, kutomaan, ompelemaan ja vaihtamaan kirjoja. Naiset myös perustivat jäsenyyteen perustuvan kirjaston, joka kehittyi vuodesta 1900 alkaen omassa rakennuksessaan toimivaksi Gowanda Free Libraryksi. Carnegie Library Pittsburghissa, Pennsylvaniassa järjesti puolestaan ompelukursseja lapsille vuodesta 1905 alkaen. Nämä esimerkit edustavat varhaisia, erilaisille ja eri-ikäisille yleisölle suunnattuja, kirjastoihin sijoituvia yhteisöllisiä työpajatilajoja.²⁶

Ensimmäiset varsinaiset makerspace-tilat aloittivat toimintansa kuitenkin kirjastojen ulkopuolella hacklab (hackerspace) -työtiloina Euroopassa 1990-luvulla. Berliinissä sijaitsevan c-basen tavoin ne keskittyivät ohjelmointiin, tietokoneilla tekemiseen ja elektroniikkaan toisin kuin kirjastojen nykymuotoiset, värkkäämiseen tarkoitettut verstastilat. Yhdysvalloissa ensimmäiset varsinaiset hacklabit olivat NYC Resistor ja HacDC, jotka aukesivat vuonna 2007. Niiden toimintaa tuki *Make: Magazine* -aikakauslehti

sekä *Make*-messut, jotka järjestettiin ensimmäisen kerran San Franciscossa vuonna 2005. Edelläkävijöinä toimivat makerspace-tilat erosivat kuitenkin oleellisesti kirjastojen makerspace-tiloista, sillä tilojen käyttöoikeus sekä laitteiden, kurssien, tapahtumailtojen, esitelmien ja konferenssien tapaiset palvelut olivat avoimia ainoastaan maksaville jäsenille. Hackerspace-tilojen käyttäjäkunta koostui lisäksi pääasiassa valkoisista, koulutetuista, suhteellisen hyvin toimeentulevista ja tekniikasta kiinnostuneista miehistä. Tilojen toiminta keskittyi teknologiaan ja tähtäsi usein kaupallisesti hyödynnettäviin liikeideoihin.²⁷

Kirjastojen nykymuotoiset makerspace-tilat kehittyivät näiden tilojen pohjalta, mutta niiden toimintaedellytykset perustuvat keskeisesti myös kirjastoinstituution tavoitteisiin ilmaisten yhteisöllisten palveluiden tarjoajana. Harvard Library Innovation Labin johtajanakin toimineen, teknologian ja informaation suhteita tutkineen filosofi David Weinbergerin mukaan nykykirjastot ovat alustoja, jotka mahdollistavat ihmisten ja ideoiden verkostoitumisen. Kirjastot ovat osa kaupungin oleellista ja pysyvää infrastruktuuria. Merkitykseltään ne ovat Weinbergerin mukaan rinnastettavissa kaupungin katuihin ja jalkakäytäviin tai vaikkapa yliopiston luokkahuoneisiin.²⁸ Nykykirjastot makerspace-tiloineen toimivat siten infrastruktuuriliittymänä, jotka tarjoavat tiedon lisäksi myös yhteisöllisiä palveluja.

Makerspace-tiloihin liittyy myös ajatus kolmannesta paikasta kodin ja työpaikan ulkopuolella. Sosiologi Ray Oldenburgin mukaan kolmannet paikat ovat kahviloiden, kirjakauppojen ja muiden kokoontumispaikkojen kaltaisia tiloja, jotka yhdistävät naapurustoja ja tarjoavat mahdollisuuden kohtaamisiin ja ylisukupolvisen vuo-

25 Kirjoittajan haastattelu Arkkitehtitoimisto ALAn osakaiden kanssa, 13.12.2019.

26 Theresa Willingham, *Library Makerspaces: The Complete Guide* (London and New York, NY: Rowman & Littlefield, 2018), 3–5.

27 Will Holman, "Makerspace: Towards a New Civic Infrastructure," *Places Journal* (November 2015) <https://doi.org/10.22269/151130>.

28 David Weinberger, "Library as Platform," *Library Journal* (September 4, 2012), <https://www.libraryjournal.com/?detailStory=by-david-weinberger>.

rovaikutukseen.²⁹ Kirjastojen makerspace-tilat ovat erinomaisia esimerkkejä kolmansista paikoista, jotka mahdollistavat luomisen ja oppimisen inklusiivisessa, kaikille avoimessa ja yhteisöllisessä tilassa. Hacklabeista ne eroavat siinä, että niiden toiminta liittyy ohjelmoinnin ja tietotekniikan ohella käsillä tekemiseen. Tutkitusti makerspace-tilat myös kasvattavat kirjastojen asiakaspohjaa sekä tilojen käyttöastetta. Ne houkuttelevat kirjastoon kävijöitä, joille lukeminen ei ole ensisijainen uuden tiedon omaksumisen muoto.³⁰

Yhteisöllisyys ja inklusiivisuus ovat arkkitehtuuridiskurssissakin usein toistuvia käsitteitä, jotka vastaavat yhteiskunnalliseen tarpeeseen tasoittaa sosioekonomisia eroja tarjoamalla kansalaisille tasavertaisia mahdollisuuksia ja palveluita koulutus- tai tulotasosta riippumatta. American Library Associationin määritelmän mukaisesti kirjaston makerspace-tilat antavat kaikille mahdollisuuden kehittää kriittistä ajatteluaan ja ongelmanratkaisutaitojaan. Ne edistävät yhteisöllisyyttä, yhdessä tekemistä ja sitä kautta myös yrittäjyyttä ja teknistieteellisten alojen työpaikkojen syntymistä.³¹ Makerspace-tilat pyrkivät olemaan vuorovaikutukseen keskittyviä verstaita, yhdessä tekemisen tiloja, jotka mahdollistavat spontaaneja ja yhteisöllisiä oppimisen ja tekemisen prosesseja. Oodin asiakkaiden haastattelut myös osoittavat, että ihmiset käyttävät Kaupunkiverstaan laitteita työ- ja harrastusprojektien tekemiseen sekä saapuvat kirjastoon esimerkiksi pelaamaan lautapelejä, seurustele-

maan ja valmistelemaan opinnäytteitä.³² Hallinnantutkimuksen näkökulmasta tarkasteltuna nykykirjastot makerspace-tiloineen ovat siten hyvinvointivaltion infrastruktuuria, jotka tuottavat omaehtoista ja -aloitteista kansalaisuutta.

Makerspace-tilat vastaavat myös kirjastolaitoksen uudistumisen tarpeeseen informaatioyhteiskunnan oleellisena toimijana. Koska kirjastojen tulee tulevaisuudessakin mahdollistaa aktiivisen kansalaisuuden edellyttämien taitojen ja tiedon omaksuminen sekä rohkaista elinikäistä oppimista, niiden pitää myös laajentaa näitä prosesseja tukevia palveluitaan.³³ Makerspace-tilat vastaavat tähän tarpeeseen. Menestyksekkäitä makerspace-tiloja on perustettu kirjastoihin erityisesti 2010-luvulta alkaen. Niiden suunnittelutarpeisiin löytyy runsaasti ohjekirjoja, joissa arvioidaan erilaisten makerspace-tilojen tarjoamia palveluita, rahoitusmalleja, käyttäjäryhmiä, työvälineitä, tavoitteita ja toimivuutta sekä onnistumisia ja haasteita.³⁴ Myös Helsingin keskustakirjasto Oodin tilaohjelma perustuu Helsingin kaupunginkirjaston laatimiin selvityksiin ja käyttäjäkyselyihin, jotka ovat keskeinen osa ohjekirjoissa mallinnettua suunnitteluprosessia.

Kaupunkikulttuuri kohtaa kirjastolaitoksen

Hyvinvointiarkkitehtuuri edellyttää valtion ja kuntien jatkuvaa panostusta. Kansainvälisesti

29 Ray Oldenburg, *The Great Good Place: Cafés, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons, and Other Hangouts at the Heart of a Community* (New York, NY: Marlowe & Company, 1999).

30 Willingham, *Library Makerspaces*, erityisesti 52–53.

31 STEM (science, technology, engineering and mathematics) eli teknistieteelliset alat suomeksi, "American Library Association Supports Makerspaces in Libraries," *News and Press Center*, 2004, luettu 31.5.2021, <http://www.ala.org/news/press-releases/2014/06/american-library-association-supports-makerspaces-libraries>.

32 Kirjoittajan haastattelut Oodin asiakkaiden ja Kaupunkiverstaan käyttäjien kanssa 18.12.2019.

33 John Palfrey, *BiblioTech: Why Libraries Matter More Than Ever in the Age of Google* (New York, NY: Basic Books, 2015); Elizabeth J. Hartnett, "Why Make? An Exploration of User-Perceived Benefits of Makerspaces," *Public Libraries Online* (November 28, 2016) <http://publiclibrariesonline.org/2016/11/why-make-an-exploration-of-user-perceived-benefits-of-makerspaces/>.

34 Caitlin A. Bagley, *Makerspaces: Top Trailblazing Projects* (Chicago, IL: American Library Association, 2014); Ellyssa Kroski (ed.), *The Makerspace Librarian's Sourcebook* (Chicago, IL: American Library Association, 2017).

Kuva 4. Arkkitehtitoimisto ALA, Helsingin keskusta-kirjasto Oodi, toisen kerroksen istuskeluportaati. Kuva: Iwan Baan, kaikki oikeudet pidätetään.

tarkasteltuna on silti huomattavaa, että Helsingin kaupunki ja Suomen valtio investoivat 98 miljoonaa euroa julkiseen kirjastorakennukseen toteuttamatta sitä yhteistyössä yksityisen tahon kanssa.³⁵ Helsingin keskustakirjasto Oodin tapauksessa rakentaminen liittyi kuitenkin kiinteästi Suomen itsenäisyyden 100-vuotisjuhlavuoteen ja oli sen kärkihanke. Keskustakirjaston rakennushanke määritti uudelleen miltä suomalaisen hyvinvointivaltion keskeinen infrastruktuuri näyttää arkkitehtonisesti.³⁶

Pohjoismaat ovat investoineet 2010-luvulla laajemminkin samankaltaisiin keskustakirjastoihin, jotka uudistavat kaupunkien imagoa ja ohjaavat poliittisesti kaupunkikeskustojen maankäyttöä. Dokk1 Tanskan Århusissa (Schmidt, Hammer, Lassen Architects, 2015) on oiva esimerkki rakennuksesta, jonka tilaohjelmaan kuuluvat kaupunkikulttuuria ilmentävät pelihuoneet, näyttelytilat, interaktiiviset työpajatilat sekä erilaiset tapahtumatilat. Deichman Bjørvika -kirjasto

Oslossa (Lund Hagem Architects ja Atelier Oslo, 2020) tarjoaa sekin Oodin tavoin makerspace-tiloja ja toimii myös kaupunkilaisten urbaanina olohuoneena. Saavutettavuuden, tasa-arvon, elinikäisen oppimisen, moniarvoisuuden ja inklusion ideaalit ovat aina nykykirjastojen tilaohjelman ytimessä niiden maantieteellisestä sijainnista riippumatta.

Yhdysvalloissa uudet keskustakirjastot ovat osa kirjastojen niin sanottua kolmatta aaltoa,³⁷ joka on tuonut arkkitehtonisesti merkittävät kirjastorakennukset takaisin kaupunkien keskustoihin. Ne ovat myös auttaneet vaarallisiksi muuttuneiden, iltaisin ja viikonloppuisin tyhjenevien liikekeskustojen elävöittämisessä, ehkäisseet alueiden eriytymistä ja uudistaneet kaupunkien imagoa arkkitehtonisesti.³⁸ Esimerkki tämänkaltaisesta projektista on OMAN suunnittelema Seattlen kirjasto (1999–2004), joka on myös

35 Kirjoittajan haastattelu Arkkitehtitoimisto ALAn osakaiden kanssa, 18.12.2019.

36 Vaikka infrastruktuuri on usein huomaamaton modernin elämän mahdollistaja, välillä se muodostaa komeita arkkitehtonisia maamerkkejä. Katso Larkin, "The Politics and Poetics of Infrastructure."

37 Ensimmäinen aalto viittaa Andrew Carnegien rahoitamiin kirjastoprojekteihin 1900-luvun vaihteessa ja tämän kirjastotyypin innoittamaan kirjastojen rakennusaaltoon, toinen puolestaan 1900-luvun puolivälin moderneihin moduulirakenteisiin kirjastorakennuksiin. Shannon Mattern, *The New Downtown Library: Designing with Communities* (Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 2007), 3–7.

38 Mattern, *The New Downtown Library*, 3–7.

arkkitehtuurinsa ja tilaohjelmansa kautta uusien keskustakirjastojen edelläkävijä.³⁹ Kanadan Calgaryssä Snøhettan suunnittelema keskustakirjasto (2013–2018) on niin ikään elvyttänyt kaupungin itäistä ydinkeskustaa. Keskustakirjastoista on tullut uudenlaisen kaupunkikulttuurin keskeisiä ilmentymiä.

Oodin tapauksessa palveluiden kirjo on kuitenkin laajempi. Se kattaa laserleikkureiden, 3D-tulostimien sekä ompelu- ja brodeerauskoneiden kaltaisten laitteiden hallitseman Kaupunkiversaan ohella myös hiljaisen alueen, älyseiniä rajaaman tapahtumatila Kuution, VR-lasein varustettuja pelihuoneita, lukusalin, pienryhmätiloja, työhuoneita, äänitysstudioita, valokuvaukseen ja videoeditointiin omistettuja tiloja, yhteisölliset istuskeluportaat sekä vuokrattavan keittiötilan rakennuksen keskikerroksessa. Pohjakerroksen tapahtumatiloihin lukeutuvat Kansallisen audiovisuaalisen instituutin elokuvateatteri Kino Regina, Ravintola Oodi, Majjansali, Oodin nuorisotila, Helsinki-info, EU@Oodi sekä erilaiset pop up -pisteet. Lisäksi Leikkipuisto Lorun toiminta levittäytyy rakennuksen pihalta kolmannen kerroksen lastenalueen parvelle. Ylin kerros on puolestaan varattu kirjoille ja lukukeitaille.

Oodin palveluiden laajuus liittyy päivitettyyn käsitykseen sivistyksestä, lukemisesta, koulutuksesta ja aktiivisen kansalaisuuden edellyttämistä perustaidoista. Kaupunginkirjaston kirjavarastot sijaitsevat toisaalla, mutta Oodissa on vaihtuva 100 000 kappaleen kuratoitu kokoelma, joka sisältää kirjoja, aikakauslehtiä, nuotteja, pelejä ja elokuvia. Lisäksi asiakkaat voivat tilata kirjoja ja muuta materiaalia Helmet-käyttäjärjestelmän kautta kaupungin 3,4 miljoonan teoksen kellovasta kokoelmasta.⁴⁰ Pasilassa toimivan pääkir-

jaston sijaan Oodi on osa verstaas- ja oleskelutilojen tukemaa elävää kaupunkikulttuuria.

Oodi suunniteltiin Töölönlahden viimeiselle rakentamattomalle tontille, Eduskuntataloa (J. S. Sirén, 1926–1931) vastapäätä. Sitä ympäröivät Eliel Saarisen suunnitteleman Päärautatieaseman (1904–1914) kaltaiset, oman aikansa merkittävimpiin rakennushankkeisiin kuuluvat monumentaalirakennukset. Vuosikymmenien saatossa alueelle on esitetty erilaisia suunnitelmia, mutta se on säilynyt pitkälti vehreänä, vähitellen pienentyvään rautatiepihaan rajoittuvana alueena Mannerheimintien varrella. Alvar Aallon laajan suunnitelman sisältämästä kulttuurirakennusten sarjasta toteutettiin vain Finlandia-talo (1971). Steven Hollin suunnittelema Nykyaikaisen museo Kiasma valmistui vuonna 1998, ja sen viereen nousi Sanoma-talo (Antti-Matti Siikala & Jan Söderlund, 1999). Töölönlahden puistoalueen suunnittelusta järjestettiin Hannu Tikan ja Kimmo Lintulan voittama kilpailu vuonna 1997, mutta puistoaluetta ei kuitenkaan toteutettu tämän ehdotuksen mukaisesti.

Alueen kokonaissuunnitelma valmistui vuonna 2004. Sen jälkeen rautateitä reunustavat tontit myytiin yrityksille, jotka rakensivat radan varteen asuin- ja toimistotalojen rivistön. Ensimmäinen näistä valmistui vuonna 2012, jolloin myös entisen rautatien korvaava kävely- ja pyörätie Baana yhdisti Töölönlahden Helsingin läntisiin alueisiin. LPR-arkkitehtien suunnittelema Musiikkitalo valmistui vuonna 2011, minkä jälkeen alueella oli vain yksi rakentamaton, toimistotalolle varattu tontti. Laajan, erityisesti Helsingin kirjastojohtaja Maija Berndtsonin ja kulttuuriministeri Claes Andersonin avaaman julkisen keskustelun seurauksena tämä tontti valittiin keskustakirjastosta järjestetyn kansainvälisen arkkitehtuurikilpailun paikaksi.

Helsingin kaupunginkirjasto toivoi rakentavansa keskustakirjaston 36 muun toimipisteensä tueksi näkyvälle ja helposti saavutettavalle pai-

39 Mattern, *The New Downtown Library*, 70–82.

40 Helsingin kaupunginkirjasto siirtyi vuonna 2019 tekoälypohjaiseen aineiston kellutus- ja logistiikkajärjestelmään. Kellutus tarkoittaa sitä, että yhtenäisen, kaupungin laajuisen kokoelman kirjat jäävät siihen kirjastoon, johon ne palautetaan ellei algoritmi ohjaa niitä kirjastoon, jonka profiiliin ne sopivat paremmin.

kalle kaupungin keskustaan. Kirjaston suunnittelu käynnistyi kaupunginkirjaston järjestämällä käyttäjäkyselyllä, jossa kartoitettiin 2300 kaupunkilaisen toiveita ja odotuksia keskustakirjastolle. Lisäksi Helsingin kaupunginkirjasto keräsi ideoita erilaisissa kaupunkitapahtumissa, työpajoissa sekä verkkosivuilla ja huomioi suunnittelussa myös palvelumuotoilun näkökulman. Tämänkaltaiset osallistavat prosessit ja informaation kerääminen kirjastojen käyttäjiltä ovat kansainvälisestäkin keskeinen osa uuden keskustakirjastorakennuksen suunnitteluprosessia.⁴¹ Kirjaston tulevien käyttäjien toiveet muokkasivat kaksiosaisen arkkitehtuurikilpailun ohjelmaa. Vuosina 2012–2013 järjestettyyn kilpailuun tuli 544 ehdotusta, joista jury valitsi viisi ehdotusta jatkoon. Arkkitehtitoimisto ALAn ehdotus ”Käännös”⁴² voitti kilpailun, jossa jaettu kolmas palkinto annettiin Playa Arkkitehdeille ja Verstas Arkkitehdeille. Kilpailussa myönnettiin myös viisi kunniamainintaa.

ALAn suunnitelma tarjosi osuvan tulkinnan tilaohjelmasta. Samalla se toi Helsingin keskustaan pitkään kaivattua uudenlaista ja monimuotoista arkkitehtuuria. ALAn osakkaat Grönholm, Nousjoki ja Woolston arvioivat kilpailumestyksensä liittyvän paikallisuuteen, sillä he ymmärsivät paikan luonteen ja tunsivat sen suunnitteluhistorian ja symboliset merkitykset. Lisäksi he tiesivät mitä suorakaiteen muotoiselle tontille oli mahdollista suunnitella rakennuslain puitteissa. Koska rakennuslaki sallii parvekkeiden ulottua korttelin ulkopuolelle, rakennusmassaa oli mahdollista venyttää ja terävöittää kiinnostavan muodon synnyttämiseksi. Korttelirajan yli ulottuva 1000 neliömetrin parveke

antoi rakennukselle sen erityisen muodon ylittämättä tontille sallittua enimmäispinta-alaa.⁴³

Tilaohjelma jaettiin kolmeen toiminnalliseen alueeseen: avoimeen, asiakaspalvelulle, tapahtumille ja kokoontumisille omistettuun pohjakerrokseen, rakennuksen tukirakenteen määrittämään, työskentelyyn, vuorovaikutukseen ja maker-kulttuuriin tarkoitettuun keskimmäisen kerroksen ”ullakkoon” sekä kolmannen kerroksen kirjoille varattuun avoimeen ja rauhalliseen ”kirjataivaaseen.” Toisin sanoen rakennus jakaantuu kolmeen, keskeisen funktion määrittämään alueeseen eli jakamiseen (avoin pohjakerros), tekemiseen (keskimäinen suljettu kerros) ja oppimiseen (ylin avoin kerros). Rakennuksen logiikka on samankaltainen kuin Seattlen kirjastossa, jonka kiinnostava arkkitehtuuri muodostuu limittyvien, käyttötarkoituksen määrittelemien alustojen ja avoimien, vuorovaikutukseen tarkoitettujen tasojen jännitteestä.

Oodissa tiivistyy visio tulevaisuuden kirjastosta, joka ei ole enää kirjojen hankintaan, järjestämiseen, käsittelyyn ja lainaamiseen keskittyvä varasto vaan kaupungin keskeinen, lukemiseen, oppimiseen, kohtaamisiin ja värkkäämiseen tarkoitettu oleskelutila. Lisäksi Oodi siirtää kaupungin oletetun keskustan Stockmannin tavaratalosta pohjoiseen ja Kampin keskukselta itään. Aivan erityisesti on korostettava, että keskustakirjasto on yksi niistä harvoista jäljellä olevista saavutettavista sisätiloista ja paikoista, joissa voi oleskella kuluttamatta.⁴⁴ Kirjastossa onkin aamusta iltaan ihmisiä, jotka lukevat Eero Aarnion ikonisessa Pallo-tuolissa, opiskelevat yliopiston tenttiin, käyttävät 3D-tulostinta, työskentelevät, pelaavat, seurustelevat tai soittavat musiikkia. Kirjastossa kävi sen avajaisvuonna kolme miljoonaa asiakasta eli viisinkertainen määrä kaupungin asukaslukuun suhteutettuna,

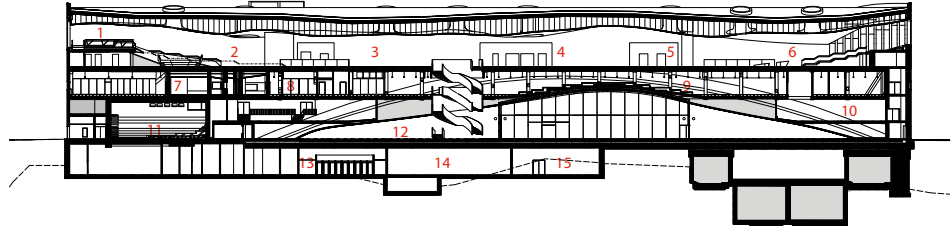
41 Willingham, *Library Makerspaces*.

42 Monimerkityksellinen ”Käännös” viittaa tässä yhteydessä fyysisen suunnan kääntämisen ohella myös kielestä toiseen kääntämiseen sekä arkkitehtuurin (tyyli)suunnan kääntämiseen.

43 Kirjoittajan haastattelu Arkkitehtitoimisto ALAn osakaiden kanssa, 13.12.2019.

44 Mattern, *The New Downtown Library*, ix.

- 1 LASTEN AINEISTO
- 2 LAPSET JA PERHEET
- 3 KAHVILA
- 4 VARAUKSET
- 5 TIETOKIRJALLISUUS
- 6 SANOMALEHDET
- 7 STUDIOIT
- 8 OPPIMISTILAT
- 9 ISTUSKELUPORTAAT
- 10 IV-KONEHUONE
- 11 KINO REGINA
- 12 RAVINTOLA
- 13 YLEISÖ-WC
- 14 HUOLTOPIHA
- 15 AINEISTOVARASTO

OODI LEIKKAUS AA 1:1000

0 10 20 30 40 50

Kuva 5. Arkkitehtitoimisto ALA, Helsingin keskustakirjasto Oodi, pitkittäisleikkaus, kaikki oikeudet pidätetään.

mikä osaltaan todistaa tarpeesta keskustassa sijaitsevalle, yhteisölliselle kolmannelle paikalle.

Kirjaston alkuperäinen, paviljonkimainen suunnitelma muuttui vain vähän rakennusprosessin edetessä. Rakennusta halkoo kahden kaaren muodostama terässiltarakenne, joka mahdollistaa pohjakerrokseen syntyvän avoimen tilan sekä tukee kolmannen kerroksen lasipaviljonkia ja rakennuksen edessä sijaitsevan aukion ylle kurottuvaa parveketta. Teräskaaret on vedetty yhteen ja jännitetty betoniin kapseloiduilla vaijereilla pohjakerroksen alapuolelle. Rakenne on verhoiltu puulla niin, että julkisivua hallitsee 33 millimetriä paksuista suomalaisista kuusipaneleista koostuva, keskimmäisen kerroksen kattava volyyymi. Rakennuksen tummasävyisessä toisessa kerroksessa vaalealla koivuviilulla verhoillut teräspalkit jakavat tilaa pysyvästi, mutta mahdollistavat kuitenkin tulevaisuuden tarpeiden mukaisten uusien väliseinien rakentamisen. Oleellista on, että keskikerroksen tilaa voi muokata esteettisesti mutta ei rakenteellisesti. Arkkitehtonisesti tämä kerros kyseenalaistaa yhden modernin arkkitehtuurin arvostetuimmista periaatteista eli selkeän kantavan pilarirakenteen salliman avoimen ja muunneltavan tilan. Samal-

la keskikerros mahdollistaa sen uudelleentulkinnan ylimmässä, siltarakenteen päällä lepäävässä lasiseinäisessä paviljongissa.⁴⁵

Kirjastoon saavutaan kolmesta suunnasta: Kansalaistorilta rakennuksen edestä sekä rakennuksen päädyistä. Sisäänkäynnit sijoittuvat paikkoihin, joista asiakkaat tutkitusti tulevat kirjastoon saavuttuaan kaupunkikeskustaan ensin kirjaston läheisyydessä sijaitsevien rautatie- ja metroasemien kautta tai käveltyään kirjastoon Mannerheimintieltä. Rautatieaseman suunnasta tulevia suojaa sisäänkäynnillä pilvimäinen katos. Ovelta rullaportaat johdattavat toiseen kerrokseen. Pohjakerroksen arkkitehtuuria hallitsee puinen alakatto, betonilattia ja Kansalaistorille aukeava lasijulkisivu, jonka tukirakenne mahdollistaa katkeamattoman näkymän, sallii julkisen ulkotilan laajentua rakennuksen pohjakerrokseen avoimena tapahtumatilana. Pääoven sivulta nousevat koko rakennuksen läpäisevät, välipohjiin tuetut tuplakierreportaat ja niihin sijoittuva Otto Karvosen installaatio *Omistuskirjoitus* (2018).

⁴⁵ Kirjoittajan haastattelu Arkkitehtitoimisto ALAn osakaiden kanssa, 13.12.2019.

Rakennuksen erityisyys kiteytyy kuitenkin ylimmän kerroksen ”kirjataivaaseen,” puuverhoillun teräsrakenteen yllä lepäävään lasipaviljonkiin. Kirjaston asiakkaat sulautuvat matalien valkoisten kirjahyllyjen ja niiden ylle nousevan yhdeksän eksoottisen puun, sarviketapanin (*Bucida buceras*) luomaan mikromaisemaan. Matala puheensorina taustoittaa valoisaa tilaa, jonka luonne muuntuu jatkuvasti liikkeen ja sään vaihteluiden – pilvisyyden, sateen, auringonpaisteen ja lumimyrskyjen – mukaisesti. Printtikuvioitujen lasipaneelien suodattamat näkymät tarkentavat ympäröivää kaupunkia ja sen merkkirakennuksia. Tämän tilan yläpuolella aaltoilee valkoinen alakatto pyöreine kattoikkunoineen.

Lastenosaston pienempi mittakaava, matalammat kirjahyllyt, leikki-alue sekä nousevan tason alle piilotettu satuhuone vetävät puoleensa kirjaston nuorimpia kävijöitä ja tarjoavat suojaisia luku- ja leikki-tiloja. Lastenmaailman yläpuolelle muodostuvalla parvella on usein etätyötä tietokoneella tekeviä aikuisia, mikä osaltaan todistaa päällekkäisten, toisiaan häiritsemättömien toimintojen mahdollisuudesta moneen mukautuvassa tilassa.

Rakennuksen eteläpäädyssä kaunis tammilattia nousee ylös Kirjaportaina päätyen terävään kulmaan. Portailla on aina ihmisiä lukemassa, opiskelemassa tai seurustelemassa pienissä ryhmissä. Keskeisesti sijoitetun kahvilan molemmiin puolin nojatuolit reunustavat lasiseinää, jota tukevat ja jäykistävät lasievät takaavat lukijoille intiimin tilan. Kahvilan edustalta avautuu käynti Kansa-

laisparvekkeelle, joka mahdollistaa kansalaisille Eduskuntatalon ja sen demokraattisesti valittujen kansanedustajien kohtaamisen samalla tasolla. Tähän symboliseen kohtaamiseen kiteytyy ajatus kirjaston tukemasta aktiivisesta kansalaisuudesta, hallinnan teknologioiden tuottamasta omaehtoisesta mutta hallintajärjestelmää myös kyseenalaistavasta subjektista.

Kuva 6. Arkkitehtitoimisto ALA, Helsingin keskustakirjasto Oodi, ylimmän kerroksen ”kirjataivas.” Kuva: Tuomas Uusheimo, kaikki oikeudet pidätetään.

Kuva 7. Arkkitehtitoimisto ALA, Helsingin keskustakirjasto Oodi, ylimmän kerroksen Lastenmaailma. Kuva: Tuomas Uusheimo, kaikki oikeudet pidätetään.

Kuva 8. Arkkitehtitoimisto ALA, Helsingin keskusta-
kirjasto Oodi, ylimmän
kerroksen näkymä Edus-
kuntatalon suuntaan. Kuva:
Tuomas Uusheimo, kaikki
oikeudet pidätetään.

Kuva 9. Arkkitehtitoimisto
ALA, Helsingin keskusta-
kirjasto Oodi, näkymä Kan-
salaistorille. Kuva: Tuomas
Uusheimo, kaikki oikeudet
pidätetään.

Korkeimmillaan 9-metrinen, printtikuvioitu lasiseinä suojaa kolmatta kerrosta himmentäen liiallista auringonvaloa, korostaen ja hämärtäen ympäristön rakennuksia sekä eristäen rakennuksen sisätilan kaupungin äänimaisemasta. Yksityiskohtiin kiinnitetty huomio ja pyrkimys rakennuksen materiaalisuuden häivyttämiseen saavat lasipaviljongin loistamaan kaupunkimaisemassa. Rakennus näyttää täyttäneen kaupungin keskustassa sijainneen tyhjiön arkkitehtuurilla, joka muuntuu ja reagoi herkästi

valon ja vuodenaikojen vaihteluihin ja vaikuttaa aina erilaiselta.

Töölönlahden alue on vihdoinkin saanut rakennuksen, joka sitoo paikan elementit yhteen ja luo uusia yhteyksiä ja dialogeja alueen rakennusten välille. Pääsisäänkäynnin kaareutuva lippa rajaa näkymän Kiasmaan ja Eduskuntataloon tarkasti. Kolmannen kerroksen päädyistä avautuu puolestaan laaja urbaani maisema. Oodi korostaa myös muiden merkkirakennusten erityisyyttä

tarjoamalla yllättäviä ja uusia näkökulmia. Rakennuksen keskeinen merkitys liittyykin sen tarjoamiin kohtaamisiin, jotka tapahtuvat ihmisten, rakennusten ja kaupunkimaiseman erilaisten elementtien välillä. Oodi on maisemaa yhteen sitova kaupunkirakenteen keskeinen solmukohta.

Aktiivisten kansalaisten olohuone

Helsingin keskustakirjasto Oodi on kirjaston toimintaa tilallisesti uudelleenjäsentävä suomalaisen nykyarkkitehtuurin merkkiteos. Sen merkitys on kuitenkin rakennuksen esteettistä arvoa moniulotteisempi.

Hallinnantutkimuksen näkökulmasta Oodi on paikka, jossa kansalaiset voivat käyttää erilaisia (tieto)palveluita ja jossa hyvinvointivaltion hallintamentaliteetti näyttäytyy sen oleellisimmassa muodossa, kansalaisten etäältä ohjaamisena kohti vastuullisia, itsesäänteleviä, kriittisesti ajattelevia yksilöitä. Se muodostaa yhteisöllisen kolmannen paikan, jossa ihmiset voivat kohdata, oppia, pelata, työskennellä ja värkätä. Samalla Oodi on päivittänyt kirjaston kansalaisille tarjoamien palveluiden kirjon laajemmaksi niin, että rakennuksen makerspace-tilat, lukukeitaat sekä työskentely- ja tapahtumatilat tukevat kansalaisten kirjastolaissa määriteltyä oikeutta sivistykseen, elinikäiseen oppimiseen ja kriittiseen ajattelutaitoon. Oodi edistää demokratiaa ja aktiivista hyvinvointiyhteiskunnan kansalaisuutta.

Infrastruktuuritutkimuksen näkökulmasta Oodi on puolestaan osa Töölönlahden arkkitehtonista, infrastruktuurin lävistämää maisemallista kokonaisuutta. Oodi toimii infrastruktuuriliittymänä, terminaalirakennuksena hyvinvointiyhteiskunnan tiedon ja palveluiden verkostoissa. Rakennus on myös yksi jatkuvasti kehittyvän kaupunkikulttuurin ilmentymistä, uusista rajapinnoista. Sen tilaohjelma tarjoaa mahdollisuuksia kaupunkitapahtumille, jotka voivat levittäytyä Kansalaisaukiolta Oodin parvekkeen alle tai rakennuksen sisätiloihin. Rakennuksen sisällä tapahtuva toiminta ja värkkääminen saa puolestaan soljua sitä ympäröivään kaupunkitilaan. Oodi kutsuu lukemaan, viihtymään, oppimaan, tekemään yhdessä ja kehittämään aktiiviseen kansalaisuuteen liittyviä taitoja. Se on antanut kiehtovan arkkitehtonisen muodon kaupungin keskeiselle infrastruktuurille.

FT **Susanna Santala** on kuraattori ja arkkitehtuurihistorioitsija, joka toimii tuntiopettajana Calgaryn yliopiston Taiteen ja taidehistorian laitoksella. Eero Saarisen lentokenttäarkkitehtuuria käsittelevän väitöskirjan ohella hän on julkaissut artikkeleita mm. Viljo Revellin arkkitehtuurista.

Lähteet

- “American Library Association Supports Makerspaces in Libraries.” *News and Press Center*, 2004. Luettu 31.5.2021. <http://www.ala.org/news/press-releases/2014/06/american-library-association-supports-makerspaces-libraries>
- Bagley, Caitlin A. *Makerspaces: Top Trailblazing Projects*. Chicago, IL: American Library Association, 2014.
- Brenner, Neil. *New State Spaces: Urban Governance and the Rescaling of Statehood*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Edwards, Paul N. “Infrastructure and Modernity: Force, Time and Social Organization in the History of Sociotechnical Systems.” In *Modernity and Technology*, eds. Thomas J. Misa, Philip Brey & Andrew Feenberg, 185-225. Cambridge, MA: MIT Press, 2003.
- Foucault, Michel. “Governmentality.” In *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*, eds. Graham Burchell, Colin Gordon & Peter Miller, 87-104. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1991.
- Foucault, Michel. *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France, 1977-78*, ed. Michel Senellart, English series ed. Arnold I. Davidson, trans. Graham Burchell. Houndmills and New York, NY: Palgrave Macmillan, 2004.
- Graham, Stephen & Simon Marvin. *Splintering Urbanism: Networked Infrastructure, Technological Mobilities and the Urban Condition*. London and New York, NY: Routledge, 2001.
- Hartnett, Elizabeth J. “Why Make? An Exploration of User-Perceived Benefits of Makerspaces.” *Public Libraries Online* (November 28, 2016). <http://publiclibrariesonline.org/2016/11/why-make-an-exploration-of-user-perceived-benefits-of-makerspaces/>
- Heater, Derek. *What is Citizenship?* Cambridge, MA: Polity, 1999.
- Holman, Will. “Makerspace: Towards a New Civic Infrastructure.” *Places Journal* (November 2015). <https://doi.org/10.22269/151130>
- Jessop, Bob. *The Future of Capitalist State*. Cambridge, MA: Polity, 2002.
- Kroski, Ellyssa (ed.). *The Makerspace Librarian’s Sourcebook*. Chicago, IL: American Library Association, 2017.
- Laki yleisistä kirjastoista (1492/2016). Luettu 13.9.2021. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161492>
- Larkin, Brian. “The Politics and Poetics of Infrastructure.” *Annual Review of Anthropology*, vol. 42 (2013): 327-43.
- LeCavalier, Jesse. *The Rule of Logistics: Walmart and the Architecture of Fulfillment*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 2016.
- Mattern, Shannon. *The New Downtown Library: Designing with Communities*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 2007.
- Mäkinen, Ilkka, toim. *Yleisten kirjastojen historia*. Helsinki: BTJ Kustannus, 2009.
- Oldenburg, Ray. *The Great Good Place: Cafés, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons, and Other Hangouts at the Heart of a Community*. New York, NY: Marlowe & Company, 1999.

- Palfrey, John. *BiblioTech: Why Libraries Matter More Than Ever in the Age of Google*. New York, NY: Basic Books, 2015.
- Pawley, Martin. *Terminal Architecture*. London: Reaktion Books, 1997.
- Picon, Antoine. "Anxious Landscapes: From the Ruin to Rust." *The Grey Room* 01 (Fall 2000): 63-84.
- Rose, Nikolas. "Governing 'Advanced' Liberal Democracies." In *Foucault and Political Reason: Liberalism, Neo-Liberalism and Rationalities of Government*, eds. Andrew Barry, Thomas Osborne & Nikolas Rose, 37-64. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1996.
- Rose, Nikolas, Pat O'Malley & Mariana Valverde. "Governmentality." *Annual Review of Law and Social Science*, Vol. 2 (2006): 83-104.
- Santala, Susanna. "Symbolinen solmukohta: Viljo Revellin Toronton kaupungintalo hyvinvointivaltion infrastruktuurina." Teoksessa *Ikkunalla: Näkymiä sukupuoleen, tilaan ja aikaan, Kirsi Saarikankaan juhlaKirja*, toimittaneet Julia Donner, Hanna Johansson & Emma Lilja, Taidehistoriallisia tutkimuksia 51, 86-101. Helsinki: Taidehistorian seura, 2020.
- The Athens Charter*. Originally published in 1943 as La Charte d'Athenes, trans. Anthony Eardley. New York, NY: Grossman Publishers, 1973.
- Vartola, Anni. "Julkiset kirjastot ja kirjastoarkkitehtuuri 1900-luvun jälkipuolella." Luettu 28.4.2020. https://www.museovirasto.fi/uploads/Kulttuuriymparisto/Kulttuurirakennukset/Julkiset_kirjastot_ja_kirjastoarkkitehtuuri.pdf
- Weinberger, David. "Library as Platform." *Library Journal* (September 4, 2012). <https://www.libraryjournal.com/?detailStory=by-david-weinberger>.
- Willingham, Theresa. *Library Makerspaces: The Complete Guide*. London and New York, NY: Rowman & Littlefield, 2018.